

РОМАНЧЕНКО В. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено дослідженню особливостей формування термінології ЄС в німецькій, шведській та інших європейських мовах. Розглянуто та здійснено компаративний аналіз нових термінологічних одиниць мови права ЄС. Оцінено характер взаємовпливу офіційних мов ЄС на формування термінології.

Ключові слова: термінологія ЄС, багатомовність, інтеграція, калькування, запозичення, компаративний аналіз.

Статья посвящена исследованию особенностей формирования терминологии ЕС в немецком, шведском и других европейских языках. Осуществлен компаративный анализ новых терминологических единиц языка права ЕС. Дана оценка характера взаимовлияния официальных языков ЕС на формирование терминологии.

Ключевые слова: терминология ЕС, многоязычие, интеграция, калька, заимствование, компаративный анализ.

The article is dedicated to the study of the EU terminology creation peculiarities in German, Swedish and other European languages. The comparative analysis of new terminological units of EU legal language was carried out. The nature of mutual influence of official EU languages on the terminology formation is evaluated.

Key words: EU terminology, multilingualism, integration, loan translation, linguistic borrowing, comparative analysis.

Термінологія Європейського Союзу являє собою складне лінгвістичне утворення, унікальне за своєю природою завдяки поєднанню таких характеристик, як багатомовність, комплексність та інтеграційний характер.

Інтеграційний характер термінології витікає з самої природи права ЄС, що склалось в процесі розвитку європейської інтеграції.

Кожен етап розвитку інтеграційних процесів у Європі супроводжувався високим рівнем правового регулювання. Фіксація норм права, з одного боку, слугувала головним регулятором інтеграції, а з іншого – була втіленням її результатів і потреб [1:10]. Так, в ході нормотворчої діяльності поступово утворилась абсолютно нова самостійна комплексна правова система, що отримала назву право Європейського Союзу.

Як зазначають С. Ю. Кашкін та А. О. Четвериков, “право ЄС ... самостійна правова система, що виникла в результаті зусиль з побудови єдиної Європи” [2:10].

Ж.-Р. де Гроот описує його як “самостійну, наддержавну правову систему” і говорить про самостійну термінологію, яку Європейський Союз розвиває автономно в усіх своїх офіційних мовах [3:14].

Комплексність термінології проявляється у представленні термінологічного корпусу права ЄС одразу декількома категоріями термінологічних одиниць, серед яких:

1) вже існуючі та нові за походженням терміни, утворені внаслідок поповнення понятійної системи права ЄС новими поняттями, що є результатом розвитку цієї міжнародно-правової організації в умовах економічної, політичної та правової інтеграції [4:57];

2) правові терміни та термінологічна лексика інших спеціальних галузей: економіки, соціології, політології, культури тощо. Таке поєднання є очевидним, оскільки предметом правового регулювання ЄС є різноманітні сфери суспільних відносин [4:51-52].

Багатомовність полягає в тому, що термінологія ЄС побудована на мультилінгвальній лексичній основі. Відомо, що усі важливі правові тексти Євросоюзу є доступними на рідних для суб'єктів права ЄС мовах (офіційних мовах ЄС). Більш того, незалежно від мови, тексти правових актів, опубліковані в Офіційному журналі Європейського Союзу, мають однакову юридичну силу, тому правова система ЄС вважається багатомовною [2:13-14]. Термінологія як частина правової мови не формується з огляду на одну-єдину мову, а є здебільшого результатом не тільки політичних, економічних і соціальних, але й лінгвістичних компромісів [5:4]. Зв'язок між офіційними мовами Євросоюзу опосередковується саме новими термінологічними одиницями ЄС.

Метою статті є дослідження характеру впливу мультилінгвального середовища ЄС на формування власної термінології.

Об'єктом дослідження виступає термінологія ЄС, а **предметом** дослідження – нові термінологічні одиниці мови права Європейського Союзу.

Як **матеріал** дослідження використано джерела первинного та вторинного права ЄС, а також багатомовні словники термінів ЄС.

Актуальність дослідження полягає в необхідності виявлення особливостей поповнення лексичного складу європейських мов новими термінологічними одиницями, що виникають в результаті розвитку та діяльності Європейського Союзу.

За допомогою компаративного аналізу термінологічних одиниць мови права ЄС в німецькій, шведській мовах та (за потребою) інших офіційних мов ЄС було виявлено низку суттєвих особливостей формування цього пласту терміносистеми. Методом суцільної вибірки з джерел первинного та вторинного права ЄС було відібрано та проаналізовано 80 лексичних одиниць. Результати дослідження полягають у наступному:

По-перше, для побудови нових термінологічних одиниць ЄС широко використовується калькування. Це найбільша за чисельністю група, що складає приблизно 70% від загальної кількості проаналізованої термінологічної лексики:

- *шв.* *kandidatland* – *нім.* *Kandidatenland* – *англ.* *candidate country* – *дат.* *kandidatland*;
- *шв.* *ansökarland* – *нім.* *Bewerberland* – *англ.* *applicant country* – *дат.* *ansøgerland*;
- *шв.* *EU:s integrationsförmåga* – *нім.* *Integrationsfähigkeit der EU* – *англ.* *EU's integration capacity*;
- *шв.* *tredje land* – *нім.* *Drittland* – *англ.* *third country*;
- *шв.* *EU-blåkort* – *нім.* *Blaue Karte EU* – *англ.* *EU blue card*;
- *шв.* *fördjupat samarbete* – *нім.* *Värstärkte Zusammenarbeit* – *англ.* *enhanced cooperation*;
- *шв.* *gemensamma regler* – *нім.* *gemeinsame Regeln* – *англ.* *common rules*;
- *шв.* *gemensam marknad* – *нім.* *gemeinsamer Markt* – *англ.* *common market*.

Хоча в теорії рівність офіційних мов в межах ЄС означає, що терміни мають формуватись в усіх мовах паралельно, в реальності термінологічні одиниці створюються спочатку в робочих мовах (англійській, німецькій, французькій), а потім входять до словників інших мов шляхом перекладу. Для прозорості при такому перекладі перевага надається калькуванню [6:136].

М. Фішер описує процес формування термінології в межах ЄС як двоетапний і розрізняє (1) первинне мультилінгвальне термінотворення в мовах-домінантах (*англ.* *multilingual primary term-creation*) та (2) вторинне термінотворення – трансфер термінологічних одиниць до інших мов (*англ.* *secondary term formation, term transfer*) [7:26-29]. На прикладі наведених термінологічних одиниць бачимо, що шведськомовні варіанти є результатами калькування німецьких (або англійських) версій. Датські варіанти – *kandidatland*, *ansøgerland* є теж кальками, як і болгарські, італійські тощо.

Другим важливим спостереженням в цьому контексті є використання перекладачами ЄС компаративного підходу при створенні нових термінологічних одиниць. В результаті можуть утворитись декілька “термінологічних ланцюгів” зі схожими рішеннями. Серед проаналізованої нами лексики такі випадки становлять 25%.

Наприклад, назва особливого виду економічної допомоги, яку можуть отримати країни-члени Європейського Союзу, *шв. nationellt kuvert* походить від *англ. national envelope*. Подібно до шведської та англійської мов метафора “конверт” була використана у французькій, польській, нідерландській термінологічних одиницях тощо.

У фінській та іспанській мовах, на відміну від попередніх прикладів, з’являється термін асигнування, що в свою чергу тяжіє до *нім. nationaler Finanzrahmen*.

Третім висновком нашого дослідження є доволі розповсюджене використання прямих запозичень в термінології ЄС (15% термінологічних одиниць). Джерелом в цілому може бути будь-яка з офіційних мов ЄС, проте найчастіше прямі запозичення надходять саме з англійської та французької мов.

Французька сполука *acquis communautaire* (*укр. acquis Спільноти; доробок Спільноти* [5:34]), увійшла до словникового складу більшості офіційних мов ЄС без перекладу або зі збереженням слова *acquis*, як, наприклад, *англ. community acquis*.

Дещо інший підхід до цього терміна спостерігаємо в німецькій та шведській мовах. Тут поряд з французьким терміном широкого вжитку набули також власні термінологічні відповідники – *нім. Gemeinsamer Besitzstand* та *шв. gemenskapens regelverk*.

С. Шарчевіч пояснює схожі випадки різним рівнем “супротиву адресатів” [6:137]. Це своєрідне “конкурування” запозичених термінів з власними в межах однієї мови. Якщо адресат відхиляє запозичення, його витісняє власний термін (і навпаки). Оскільки використання синонімів у правових перекладах є забороненим, одному з термінів зрештою має бути надана перевага [6:137]. Поява власне німецьких та шведських термінів поряд із запозиченими є беззаперечним свідченням активної термінологічної роботи в обох мовах в цьому напрямі.

Термін “*acquis*” є також частиною іншого **французького** словосполучення *acquis Schengen*, що увійшло до **англійської** мови у вигляді *Schengen acquis / Schengen “acquis”*. В німецькомовних та

шведськомовних версіях документів ЄС використовуються власні термінологічні відповідники – *нім. Schengen-Besitzstand* та *шв. Schengenregelverket*.

Як бачимо з наведеного вище аналізу, мови Європейського Союзу перебувають у тісній взаємодії одна з одною, що позначається на формуванні їх термінологій. Перелічені особливості утворення термінів можуть проявлятися в різній мірі, з більшою або меншою інтенсивністю в залежності від багатьох факторів, але в цілому вони присутні в кожній з офіційних мов Євросоюзу.

Важливо також відзначити, що серед термінологічних одиниць ЄС існують виключення, які не відповідають описаним класифікаціям. Наприклад, у випадках можливих конфліктів з національно-правовими термінами країн-членів ЄС, перекладачі та термінологи пропонують, на перший погляд, дещо незвичні перекладацькі рішення. При більш детальному аналізі таких термінологічних одиниць бачимо, що вони утворені з урахуванням особливостей цільових аудиторій, адже однією з головних вимог до перекладів Європейського Союзу є зрозумілість та прозорість.

Вибір найкращого для рідної мови термінологічного еквівалента залишається, головним чином, на розсуд термінологів та перекладачів [6:137].

Саме суперечливі, вийняткові термінологічні утворення складають перспективи наших подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стрельцова О. В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; Історія політичних і правових учень” / Ольга Вікторівна Стрельцова; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2008. – 20 с.
2. *Право* Европейского Союза: [учеб. пособие] / [Сергей Юрьевич Кашкин и др.]; отв. ред. С. Ю. Кашкин. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 304 с.
3. Groot G.-R. de. Das Übersetzen juristischer Terminologie / Gerard-Rene de Groot, Reiner Schulze // *Recht und Übersetzen*. – Baden-Baden: Nomos Verlag, 1999. – S. 11–46.
4. Дементьева Т. М. Особенности образования терминологической лексики права Европейского Союза (на материале немецкого языка): дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук: 10.02.04 “Германские языки” / Тамара Михайловна Дементьева; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1999. – 271 с.
5. *Словник* термінології Європейського Союзу (англійсько-французько-німецько-український) / [гол. ред. В. І. Єрмоленко] – Київ: К. І. С., Молодіжний гуманітарний центр, 2007. – 223 с.
6. Sarcevic S. Die Übersetzung von mehrsprachigen EU-Rechtsvorschriften: Der Kampf gegen Sprachdivergenzen / M. Gotti, S. Sarcevic // *Insights into Specialized Translation*. – Peter Lang, 2006. – p. 121-152.
7. Fischer M. Language (policy), translation and terminology in the European Union / Marta Fischer // *Terminology in Everyday Life* / M. Thelen, F. Steurs. – John Benjamins Publishing Company, 2010. – p. 21-34.